

ФУНКЦІОНАЛЬНА ОЦІНКА ПОВЕДІНКИ: ПОСТАНОВКА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто дослідження зарубіжними вченими поняття «функціональної оцінки поведінки», його функцій та завдань, особливостей застосування. Окреслено науково-педагогічні проблеми, пов'язані з використанням методів функціональної оцінки поведінки в роботі вчителів загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: функціональна оцінка поведінки, небажана поведінка, науково-педагогічна проблема, педагог, поведінка.

Сучасна потреба приведення системи освіти України у відповідність до світових стандартів вимагає пошуку нових моделей навчання та виховання підростаючого покоління. У зв'язку із цим актуальним є розширення методів педагогічного впливу на поведінку учнів під час організації навчально-виховного процесу в закладах освіти.

Мета статті – дати визначення поняттю «функціональне оцінювання поведінки» та окреслити науково-педагогічні проблеми використання методів функціональної оцінки поведінки в роботі вчителів загальноосвітніх шкіл.

У 1977 р. J. R. Bergan уперше розробив чотирисходинову модель навчання, призначену для корекції проблемної поведінки школярів [1, с. 20–21]. Інші дослідники продовжили розгляд цього питання й розвиток процедур оцінювання поведінки [12, с. 18–22]. У комплексі вивчення цієї проблеми в зарубіжних джерелах з'явилося поняття «функціональне оцінювання поведінки» (Functional behavior assessment – FBA) [5, с. 6–8]. Функціональне оцінювання поведінки – це процес, який використовують для збору відомостей про події, які провокують і підтримують проблемну поведінку учня. Мета функціонального оцінювання поведінки – надати інформацію, яка буде використана для розробки ефективних планів підтримки позитивної поведінки.

Результати функціонального оцінювання поведінки можуть надати вчителю інформацію, яка дасть змогу визначити, що посилює неприйнятну поведінку в класах. Хоча поведінкова психологія та застосування процедур функціонального оцінювання поведінки можуть здаватися простими (наприклад, ідентифікувати функцію й вибирати втручання зі списку), поведінкові теорії та процеси складні й потребують детального вивчення.

Функціональне оцінювання поведінки було створено як системне оцінювання процесу поведінки, засноване на фактичних даних і рекомендоване як ефективна корегувальна технологія, яку потрібно використовувати при перших ознаках порушення (поганої) поведінки [11, с. 146–147].

Особливо актуальним є вивчення інструментів, що дають змогу проводити ефективну корекцію поведінки як в умовах освіти, так і в сім'ї. Функціональне оцінювання поведінки повинен проводити кваліфікований фахівець. Ця процедура повинна включати пряме спостереження й один або декілька наступних елементів [12, с. 44–47]:

- 1) оцінювання біологічних факторів, таких як медична оцінка;
- 2) оцінювання психологічних чинників, таких як діагностична оцінка або оцінка ризику суїциду;
- 3) оцінювання факторів навколишнього середовища, таких як безпосереднє спостереження або інтерв'ю;
- 4) оцінювання показників якості життя, заснованих на цілях та потребах людини в кожній важливій сфері життя.

Функціональне оцінювання поведінки – це багаторівнева стратегія, що включає повний спектр процедур і методів, таких як: спостереження, інтерв'ю та огляд записів про цільову поведінку і її наслідки [8, с. 3–20].

Основні цілі функціонального оцінювання поведінки є [9, с. 4–5]:

- 1) визначення повного діапазону цільових типів поведінки, які викликають занепокоєння учня;
- 2) широка ідентифікація ланцюга подій, які, як видається, збільшують імовірність виникнення цільової поведінки;
- 3) ідентифікація наслідків, які, як видається, підтримують цільову поведінку (їх функції);
- 4) розробка гіпотез, які об'єднують усю інформацію в зведену інструкцію, яка може бути використана як основа для розробки способів корекції поведінки.

Таким чином, процес функціонального оцінювання поведінки є стратегією вирішення проблем поведінки, яка складається з декількох етапів: ідентифікація проблеми; збір та аналіз інформації; планування виду корекції, моніторинг й оцінювання.

Основні методи вивчення функціональної оцінки поведінки є:

- непрямі методи;
- систематичне пряме спостереження;
- функціональний аналіз.

Непрямі методи включають процеси, за допомогою яких фахівець збирає функціональну інформацію про людину від друзів, учителів, персоналу, сім'ї та інших осіб через інтерв'ю, рейтингові шкали, рецензії.

Позитивні аспекти цього методу: гарна початкова точка при зборі інформації, легко визначити потенційні джерела підтвердження передбачуваної гіпотези. Обмеження непрямих методів полягає в можливості отримання упередженої або неправильно інтерпретованої інформації, розбіжностей щодо функцій цільового поведінки. Непрямі методи надають вихідну інформацію, щоб допомогти розробити / генерувати гіпотези про цільову поведінку [11, с. 40–56]. Однак, самотійно існуючі непрямі методи не так ефективні, як при поєднанні їх з методами систематичного

прямого нагляду (спостереження) і функціонального аналізу цільової поведінки.

Систематичне пряме спостереження включає в себе процеси спостереження за людиною для визначення подій і наслідків, які підтримують цільову поведінку та використовується для підтвердження інформації, отриманої в процесі непрямой оцінки. Спостереження потрібно проводити в ті моменти, коли цільова поведінка є найбільш проблематичною [5, с. 156–158]. Прямі методи спостереження можна потім застосовувати для підтвердження і (або) розробки альтернативних гіпотез щодо функцій цільової поведінки [3, с. 4–14].

Різновидом методу прямого спостереження є описове пряме спостереження. Спостерігаючи та записуючи послідовність подій навколо об'єкта спостереження, можна сформулювати гіпотезу щодо попередніх та наступних подій, які можуть спонукати й підтримувати цільову поведінку людини [3, с. 18–20]. Як недоліки методу прямого спостереження варто назвати проблеми, викликані розбіжністю між непрямыми (інтерв'ю) методами та прямим спостереженням при аналізі гіпотез цільової поведінки; складність визначення того, коли і як довго має відбутися безпосереднє спостереження, тощо [4, с. 140]. Крім того, певні функції поведінки є лише гіпотетичними, оскільки при прямому спостереженні не відбувається експерименту [12, с. 30–33].

Функціональний аналіз є ще одним методом процесу функціонального оцінювання поведінки (повний спектр процедур), який використовують для ідентифікації попередніх подій і наслідків, пов'язаних з виникненням цілеспрямованої поведінки, який включає в себе оцінювання конкретних ситуацій і наслідків у контрольованих умовах експерименту в повсякденних умовах [6, с. 649–650].

Застосовують два основних способи розробки функціонального аналізу: один, у якому маніпулюють як попередні події, так і наслідки, і другий, в якому маніпулюють тільки попередні події для визначення цільової поведінки [9, с. 4]. Результати функціонального аналізу подають у вигляді графіків зміни цільової поведінки за кожною з підтримуваних непередбачених обставин [7, с. 205].

Вважають, що умови, які забезпечують значно вищі рівні відповідей, є функціонально значущими для контролю за поведінкою. Таким чином, адекватна функціональна оцінка поведінки чітко вказує на події, об'єкти й дії, які підтримують або посилюють проблемну поведінку [5, с. 158].

Функціональне оцінювання поведінки широко використовують на практиці у вигляді трирівневої моделі профілактики негативізму в поведінці учнів.

На первинному (або універсальному) рівні профілактики функціональне оцінювання поведінки може бути використане в загальноосвітній практиці для прогнозування загальних проблем і розробки корегувальних заходів на рівні школи. На вторинному (цільовому) рівні профілактики функціональна оцінка поведінки включає в себе прості й реалістичні командні стратегії оцінювання та заходи, спрямовані на окремих студентів з

розладами поведінки легкого ступеня [3, с. 23]. Незважаючи на доказову базу функціонального оцінювання поведінки, такі терміни, як «оперативне визначення стимулу», «функції операнта або заміщення», які вживають аналітики, навряд чи будуть коректно освоєні вчителем.

Таким чином, учитель може розглядати функціональне оцінювання поведінки для невеликого числа учнів з важкими поведінковими розладами, з працею, що застосовується до учнів, які демонструють хронічні проблеми поведінки в його класі [7, с. 220]. Навчання методів функціонального оцінювання поведінки поки ще не набуло необхідного рівня розвитку для реалізації складних проблем навчання шкільного персоналу, існує брак досліджень, пов'язаних з навчанням у «шкільних умовах».

До того ж широке застосування функціонального оцінювання поведінки в шкільному середовищі вимагає розробки максимально спрощених і водночас ефективних на практиці концептуальних рішень, які дадуть змогу розглядати функціональне оцінювання поведінки у вигляді покрокових інструкцій, які знайомі й реалістичні для шкільних вчителів [10, с. 10].

На третьому (або інтенсивному) рівні профілактики функціональне оцінювання поведінки розглядають як складний, трудомісткий процес, орієнтований на учнів з хронічними, інтенсивними проблемами поведінки, для яких профілактичні заходи на первинному та вторинному рівнях не увінчалися успіхом.

За даними експертів, функціональне оцінювання поведінки більш практичне, якщо воно спрощене.

Висновки. Останніми роками в українських школах дедалі частіше постає проблема небажаної поведінки учнів у класах різних вікових категорій. Навіть досвідчені педагоги стикаються з необхідністю корекції та виправлення небажаної поведінки учнів, адже це безпосередньо впливає на якість навчального процесу, засвоєння інформації й продуктивність учнів під час навчання. Небажана поведінка безпосередньо впливає як на учня, що виступає джерелом «поганої» поведінки, так і інших учасників навчального процесу. Одним із способів вирішення цієї проблеми може виявитися функціональне оцінювання поведінки, адаптоване до потреб педагогічної діяльності для роботи в школах, а також вирішення питань небажаної поведінки учнів.

Список використаної літератури

1. Bergan J. R. Behavioral Consultation. Columbus OH: Merrill, 1977. P. 20–45.
2. Carr A. Emerging themes in functional analysis of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*. 1994. № 27. P. 393–400.
3. Detrich R., Keyworth R., States J. A roadmap to evidence-based education: Building an evidence-based culture. *Journal of Evidence-Based Practices for Schools*. 2007. № 8. P. 4–25.
4. Gillat A., Sulzer-Azaroff B. Promoting principals' managerial involvement in instructional improvement. *Journal of Applied Behavioral Analysis*. 1994. № 27. P. 115–129.
5. Gresham F. M., Watson T. S., Skinner C. H. Functional behavioral assessment: Principles, procedures, and future directions. *School Psychology Review*. 2001. № 30. P. 156–172.
6. Haynes S. N., O'Brien W. H. Functional analysis in behavior therapy. *Clinical Psychology Review*. 1990. № 10. P. 649–668.

7. Horner R. H., Sugai G., Todd A. W., Lewis-Palmer T. Elements of behavior support plans: A technical brief. *Exceptionality*. 2000. № 8 (3). P. 205–221.
8. Iwata B. A., Dorsey M. F., Slifer K. J., Bauman K. E., Richman G. S. Toward a functional analysis of self-injury. *Analysis and Intervention in Developmental Disabilities*. 1994. № 2. P. 3–20.
9. Kratochwill T. R., Bergan J. R. Behavioral consultation in applied settings: An individual's guide. Plenum: New York, 1990.
10. O'Neill R. E., Horner R. H., Albin R. W., Sprague J. R., Storey D., Newton J. S. Functional assessment and program development for problem behavior. *A practical handbook* (2nd ed.). 1997.
11. Scott T. M., Kamps D. The future of functional behavior assessment in public schools: Balancing necessity and sufficiency. *Behavioral Disorders*. 2007 № 32. P. 146–157.
12. Skinner C. H., Freeland J., Shapiro E. S. Procedural issues associated with the behavioral assessment of children. *Handbook of educational and psychological assessment of children: Personality, behavior, and context*, 2nd ed. New York : Guilford, 2003. P. 30–47.
13. Watson T. S., Steege M. W. Conducting school-based functional behavior assessments: *A practitioner's guide*. New York : Guilford, 2003. P. 147–155.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2018

Танцура А. С. Функциональная оценка поведения постановка научно-педагогической проблемы

В статье рассмотрены исследования зарубежными учеными понятия «функциональной оценки поведения», его функций и задач, особенностей применения. Определены научно-педагогические проблемы применения методики функциональной оценки поведения в работе учителей общеобразовательных школ.

Ключевые слова: функциональная оценка поведения, нежелательное поведение, научно-педагогическая проблема, педагог, поведение.

Tantsura A. Functional Assessment of Behavior Statement of the Scientific and Pedagogical Problem

This article reflects the research of foreign scientists on the concept of «functional assessment of behavior», its functions and tasks, the specifics of its application, and also the scientific and pedagogical problems of applying the method of functional assessment of behavior in the work of teachers in general education schools.

This method allows researchers and practitioners to determine the cause that causes this or that undesirable (problem) behavior and is included in the standard of knowledge of a professional American psychologist and educator. Functional assessment of behavior is used in the study of behavioral problems, such as aggressive and destructive, in particular, self-damaging behavior. Particularly relevant was the study of tools that allow for effective correction of behavior, both in the conditions of education and in the family. Even experienced teachers are faced with the need for correction and correction of unwanted behavior of students, because it directly affects the quality of the educational process, assimilation of information and performance of students in training. Undesirable behavior directly affects both the student himself, serving as the source of «bad» behavior, and other participants in the educational process. One way of addressing this issue may be to provide functional behavior assessment tailored to the needs of pedagogical activities for work in schools, and to address issues of student's unwanted behaviors. The article also reflects the possibilities and limitations of the applied method. According to experts, evaluation of functional behavior is more practical, if it is simplified, allowing the specialist in the school to independently conduct a functional assessment of behavior that requires relatively simple individualized supports.

Key words: functional assessment of behavior; undesirable behavior; scientific and pedagogical problem, teacher, behavior.